

Otsikko Seulonnat	Muistion laadinnasta vastannut osasto/-t STM/ APO
Tulevalla hallituskaudella tulisi varmistaa kansallinen seulontojen arviointitoiminto, esim. kansallinen seulontatyöryhmä tai palveluvalikoimaneuvoston jaosto, jonka tehtävänä olisi jatkuvasti arvioida ja kirkastaa seulontojen yleisiä periaatteita, yhtenäisiä arviointikriteerejä ja seurantaa, arvioida uusien tarjoutuvien seulontojen käyttöönoton tarvetta sekä käytössä olevien seulontojen muutostarpeita tai seulonnoista luopumista. Uusia väestöseulontoja ei tulisi aloittaa ilman kattavaa arviointia ja toimintaprosessin kehittämistä.	
Varmistetaan vaikuttava ja kustannusvaikuttava seulontatoiminta kansallisen pysyvän arviointitoiminnon avulla. Ei aloiteta uusia väestöseulontoja ilman selkeää näyttöä tieteellisestä vaikuttavuudesta ja ilman riittävää kustannusvaikuttavuutta.	
Väestöseulonnoilla tarkoitetaan ennalta ehkäisevän terveydenhuollon toimintaa, jolla valittu ryhmä oireetonta väestöä tutkitaan, tietyn taudin tai sen esiasteen toteamiseksi tai taudin aiheuttajan löytämiseksi. Tavoitteena on ennusteen parantaminen eli se, että seulonnan ansiosta päästäisiin vaikuttavan intervention avulla parempaan lopputulokseen. Edellytyksenä seulonnalle on, että taudin luonnollinen kulku tunnetaan ja ennustetta parantava hoito on olemassa ja palvelujärjestelmässä tarjottavissa. Väestöseulontoihin kohdistuu usein suuria odotuksia. Vaikka teknisiä seulontamahdollisuuksia tarjoutuukin käyttöön, ei väestöseulonnan aloittaminen ole perusteltua ilman näyttöä siitä, että seulonta johtaa parempaan väestön terveydentilaan kustannusvaikuttavasti. Seulontaan kuuluu kohderyhmän määrittäminen, yksilön neuvonta ja ohjaus, seulontatestien ottaminen ja tutkimus, palautetiedon antaminen, jatkotutkimuksiin ohjaaminen sekä tarvittavien terveystalvelujen järjestäminen. Ennen seulonnan aloittamista pitää arvioida, minkälaisia vaatimuksia seulonta asettaa terveydenhuollon palvelujärjestelmälle ja miten seulonta siihen ja väestön terveydentilaan vaikuttaa. Arvioon tulisi sisällyttää seulottavaa tautia, sen esiintyvyyttä ja hoitoa, seulontamenetelmiä, seulonnan vaikuttavuutta, organisoimista ja kokonaiskustannuksia sekä seulontaan liittyviä eettisiä kysymyksiä koskeva tarkastelu. Seulonnan hyötyjen ja siitä aiheutuvien haittojen on oltava tasapainossa ja toiminnan kustannusvaikuttavaa. Seulontoihin liittyy aina myös haittoja mm. itse seulontamenetelmiin liittyen (esim. säteilyra- situs) ja toisaalta seulontatulokseen liittyen (oikea positiivinen seulontatulokse, jolloin "terve" muuttuu sairaaksi"; väärä positiivinen seulontatulokse, jolloin henkilö ei olekaan sairas (etiikka) ja väärä negatiivinen seulontatulokse, jolloin hoitoon pääsy muutoin voi viivästyä). Väestöseulontoja on otettu käyttöön terveystalvelipoliittisena ratkaisuna. Seulontaan osallistuminen on vapaaehtoista. Terveydenhuoltolain (1326/2010, 14 §) mukaan hyvinvointialueiden on järjestettävä valtakunnallisen seulontaohjelman mukaiset seulonnat, joista säädetään seulonta-asetuksessa (339/2011). Valtakunnalliseen seulontaohjelmaan kuuluvat 1) Rintasyöpäseulonta, 2) Kohdun kaulaosan syövän seulonta, 3) Suolistosyövän seulonta v. 2022 alkaen ja 4) Sikiöseulonnat raskauden aikana. Hyvinvointialue voi omalla päätöksellään toteuttaa myös muita seulontoja, joista on laajassa käytössä mm. vastasyntyneiden harvinaisten aineenvaihduntatauti- en seulonta. Erikoissairaanhoidon keskittämisasetuksen (582/2017, 4§) mukaan neljän yliopistollista sairaalaa ylläpitävän hyvinvointialueen ja HUS-yhtymän on huolehdittava alueellaan valtakunnallisen seulontaohjelman mukaisista jatkotutkimuksista ja seulontaprosessien laadunvarmistuksesta. Uusia tarjoutuvia seulontaprotokollia on nostettu esiin myös mm. eturauhassyövän ja keuhkossyövän osalta (vrt. EU suositus) sekä useita vastasyntyneiden seulontoja aineenvaihduntasairauksia koskien. Ennen käyttöönottoa on näiden protokollien vaikuttavuus ja kustannusvaikuttavuus arvioitava Suomessa ja Suomen palveluvalikoimaan ja palvelujärjestelmään sopivaksi. Eturauhassyövän seulonnan osalta on keväällä 2023 valmistunut professori Anssi Auvisen johdolla työskennelleen monialaisen työ-	

ryhmän raportti, jossa ei päädytty suosittelemaan Suomessa tässä vaiheessa eturauhassyövän väestöperusteista seulontaa tieteelliseen näyttöön liittyvän epävarmuuden ja palvelujärjestelmältä vaadittavien resurssien (osaamisen) saatavuushaasteiden takia.

Suomessa ei ole tällä hetkellä rakennetta, jonka tehtävänä olisi arvioida seulontatoimintoa kokonaisuutena ja eri seulontojen osalta. Kansallinen syöpäseulontojen ohjausryhmä ohjeistaa ja seuraa syöpäseulontojen käynnistämistä, toteutusta ja kehittämistä sekä tekee ehdotuksia ja avustaa asiantuntemuksellaan sosiaali- ja terveysministeriötä syöpäseulontoihin liittyvien lakien ja asetusten valmistelussa. Ohjausryhmä koostuu palvelujärjestelmän ja syöpärekisterin toimijoista. Syöpärekisteriin kerätään tietoa syöpäsairauksien seulontaohjelman toteutumisesta.

Seulontaohjelman kehittämistarpeet on havaittu viime vuosina. Mm. dosentti Matti Salon selvityksessä vastasyntyneiden aineenvaihduntasairauksien seulonnan nykytilanteesta (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:18) tehtiin seuraavat yleistettävät ehdotukset:

- 1) kansallisen seulontaohjelman päätökset, seuranta ja ohjaus tulee tapahtua kansallisella tasolla,
- 2) ohjelmaan valittavat (tai poistettavat) taudit tulee arvioida kansallisen arviointikriteeristön mukaisesti,
- 3) arvioinnin tulee tapahtua määrävälein myös seulontaohjelman tautien osalta,
- 4) ohjelmaa pitää seurata keskitetysti ja kansallisesti hyväksytyn laatumittariston avulla,
- 5) vanhempia informoidaan seulonnasta ja pyydetään suostumus ensisijaisesti äitiysneuvo-loissa,
- 6) synnytyssairaaloiden ja neuvoloiden tulee ylläpitää säännöllistä vuoropuhelua seulonnasta, sen tuloksista ja kehittämisestä.

Tulevalla hallituskaudella tulisi varmistaa kansallinen seulontojen arviointitoiminto, esim. kansallinen seulontatyöryhmä tai palveluvalikoimaneuvoston jaosto, jonka tehtävänä olisi jatkuvasti arvioida ja kir-kastaa seulontojen yleisiä periaatteita, yhtenäisiä arviointikriteerejä ja seurantaa, arvioida uusien tar-joutuvien seulontojen käyttöönoton tarvetta sekä käytössä olevien seulontojen muutostarpeita tai seulonnoista luopumista.

Uusia väestöseulontoja ei tule aloittaa ilman selkeää näyttöä tieteellisestä vaikuttavuudesta, kattavaa arviointia ja toimintaprosessin kehittämistä eikä ilman riittävää kustannusvaikuttavuutta.